

Asia Tekijänoikeuslain 19 §:n tulkinta

Hakija Suomen Tieteellinen Kirjastoseura ry (STKS)

Annettu 27.3.2013

Tiivistelmä *Kirjastoilla oli tekijänoikeuslain 19 §:n nojalla oikeus antaa ostamansa teoskappaleet lainaksi yleisölle.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

Suomen Tieteellinen Kirjastoseura ry (jäljempänä hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, voivatko kirjastot tekijänoikeuslain estämättä antaa kotilainaan ostamiaan painettuja standardeja. Hakija esittää lausuntopyynnössään seuraavaa:

Hakijan mukaan kirjastot ovat viime vuosina käyneet asiasta keskustelua standardit julkaisevan Suomen Standardoimisliiton (SFS) kanssa. Standardoimisliiton viesti on ollut, ettei standardeja saa lainata ulos, vaan ne on tarkoitettu luettavaksi paikan päällä kirjastossa. Uloslainauskieltoa SFS on perustellut mm. tekijänoikeuslakiin vedoten.

Hakija toteaa, että standardit on julkaistu, ja ne on tarjottu myytäväksi markkinoilla. Hakijan näkemyksen mukaan kirjastoilla onkin TekijäL 19 §:n nojalla oikeus antaa ostamansa teoskappaleet lainaksi yleisölle.

Monissa kirjastoissa standardit on sijoitettu osaksi käsikirjoituskokoelmaa, josta ei anneta kotilainoja. Tämä ratkaisu on kuitenkin kirjaston omassa harkinnassa. Julkaisija ei voi lakiin vedoten asettaa haluamiaan käyttörajoituksia kirjastojen aineistolle.

Hakija tarkentaa, että lausuntopyyntö koskee vain painettuja standardeja. Sähköisessä muodossa julkaistujen standardien käytöstä on julkaisijan kanssa sovittu erikseen.

Tekijänoikeusneuvoston sihteeri on soittanut hakijalle 23.5.2012. Osapuolet eivät riitauttaneet sitä, ovatko standardit teoksia.

VASTINE

Tekijänoikeusneuvosto on pyytänyt vastineen Suomen Standardoimisliitto SFS ry:ltä (jäljempänä vastineenantaja).

Vastineenantaja on standardoinnin keskusjärjestö Suomessa. Vastineenantaja on eurooppalaisen standardoimisjärjestö CENin (European Committee of Standardization) ja kansainvälisen standardoimisjärjestö ISON (International Organization for Standardization) jäsen.

Standardit ovat vastineenantajan mukaan tekijänoikeuslain suojaamia teoksia. Vastineenantajalla on kansallisten SFS-standardien tekijänoikeus. Lisäksi vastineenantajalla on jaettu tekijänoikeus CENin ja ISON työssä tehtyihin standardeihin tekijänoikeussäädösten ja näiden järjestöjen ehtojen mukaisesti. Vastineenantaja myös valvoo kansainvälisten järjestöjen ja niiden jäsenten standardien tekijänoikeutta Suomessa.

Vastineenantaja myy painettuja standardeja julkisiin kirjastoihin näiden tilausten perusteella. Kirjastot saavat asettaa ostamansa standardit luettavaksi paikan päällä kirjastossa. Vastineenantaja ei ole sallinut niiden lainaamista ulos.

Tekijänoikeuslain nojalla kirjastoilla on lähtökohtaisesti oikeus lainata ulos painettuja kirjoja, jotka ne ovat ostaneet kokoelmiinsa. Yleisen sopimusvapauden mukaisesti osapuolten on kuitenkin mahdollista sopia toisin. Vastineenantaja ja kirjasto voivat siis sopia, että standardeja saa lainata ulos.

Vastineenantajan mukaan edellä kuvattu lupa standardien käyttämisestä vain paikan päällä kirjastoissa on ollut voimassa ainakin 30 vuotta. Toisin sanoen käytäntö on vähintäänkin vakiintunut ja osapuolten hyväksymä. Lisäksi asiasta on useita kertoja informoitu kirjastoja näiden ostaessa standardeja, ja standardeja ostaneet kirjastot ovat sitoutuneet toimimaan vastineenantajan ehtojen mukaisesti.

Vastineenantaja katsoo, että kirjastot ovat hyväksyneet nykyisen käytännön ja näin ollen voitaneen katsoa asiasta sovitun yleisen sopimusvapauden mukaisesti.

Tekijänoikeusneuvoston sihteeri esitti vastineenantajalle tarkentavia kysymyksiä, joihin SFS vastasi 25. tammikuuta 2013. Kysymykset koskivat painettujen standardien ISBN-numeroa, oikeudenhaltijoiden lainauskorvauksia ja sitä, löytyykö painettuja standardeja sekä tieteellisistä että yleisistä kirjastoista.

Suomen Standardoimisliiton mukaan standardeilla ei ole ISBN-numeroa. Sitä vastoin SFS-käsikirjoilla on ISBN-numero. Standardien ja käsikirjojen lainaamisesta standardien oikeudenhaltijat eli SFS ja sen toimialayhteisöt eivät saa korvausta, vaan kirjastot maksavat joko standardien online-palvelusta käyttöoikeusmaksun tai ostavat painettuja standardeja tai käsikirjoja kokoelmiinsa. SFS ja sen toimialayhteisöt saavat Kopiosto ry:n kautta kopiointikorvausta.

SFS:n mukaan painettuja standardeja on myös muissa kuin tieteellisissä kirjastoissa. Online-palveluna standardeja käyttävät useiden oppilaitosten kirjastot sekä Helsingin ja Tampereen kaupunginkirjastot. Ne eivät SFS:n mukaan kuitenkaan saa tulostaa standardeja palvelusta ja antaa niitä asiakkaille kotilainaan.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeudesta

TekijäL 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Tekijänoikeuden kohteena voivat olla esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. TekijäL 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen

valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. TekijäL 2 §:n 3 momentin 1 kohdan nojalla tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksen välittämistä yleisölle esimerkiksi internetissä.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. TekijäL 3 §:n 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuina tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Standardin määritelmä

Suomen Standardoimisliitto on määritellyt standardin seuraavasti: ”Standardi on yhteinen menettelytapa toistuvaan toimintaan. Standardit ovat luonteeltaan suosituksia, mutta viranomaiset saattavat edellyttää niiden käyttöä. Standardi on kirjallinen julkaisu ja standardisoinnista huolehtivan viranomaisen, järjestön tai muun tunnustetun elimen hyväksymä.”

Tekijänoikeuden ja lainausoikeuden raukeamisesta

Euroopan parlamentin ja neuvoston vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla antaman direktiivin 2006/115/EY 1 artiklan mukaan jäsenvaltion on säädettävä lainausoikeudesta siten, että lainausoikeus ei sammu teoskappaleiden myynnin tai muun levityksen johdosta. Direktiivin 6 artiklan nojalla jäsenvaltiot voivat kuitenkin poiketa 1 artiklassa säädetyistä yksinoikeudesta lainata yleisölle, jos ainakin tekijät saavat korvauksen tästä lainauksesta. Jäsenvaltiot voivat vapaasti vahvistaa korvauksen ottaen huomioon kulttuurin edistämistä koskevat tavoitteensa. Jäsenvaltiot voivat vapauttaa tietyt laitosten ryhmät korvauksen maksamisesta.

TekijäL 19 §:n 1 momentin mukaan, kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella, kappaleen saa levittää edelleen. Säännös ei koske teoksen vuokraamista tai siihen verrattavaa oikeustoimea, eikä myöskään elokuvateoksen tai tietokoneella luettavassa muodossa olevan tietokoneohjelman kappaleen saattamista yleisön saataviin lainaamalla. TekijäL 19 §:n 4 momentin mukaan teoksen tekijällä on oikeus korvaukseen teoksensa kappaleiden

lainaamisesta yleisölle, lukuun ottamatta rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuotteita. Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos lainaaminen tapahtuu tutkimusta tai opetustoimintaa palvelevasta kirjastosta.

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisussa C-128/11 oli kyse internetistä ladattujen tietokoneohjelmien lisenssisopimuksista. EUT katsoi, että tekijänoikeuden haltijan levitysoikeuden raukeamisesta seuraa, että se ei voi enää kieltää kyseisen kappaleen jälleenmyyntiä, riippumatta edelleen luovuttamisen kieltävistä sopimuslausekkeista. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2003:88 käsitteli ohjelmistotuotteiden kauppaa. Korkein oikeus katsoi, että levitysoikeus oli rauennut, ja A sai luovuttaa tietokoneohjelmien kappaleet edelleen.

Haarmann ja Mansala (Immateriaalioikeuden perusteet, Helsinki 2012, s. 94) korostavat, että oikeuden raukeaminen (konsumoituminen) ja teoskappaleiden valmistaminen yksityiseen käyttöön ovat kaikkein merkittävimpiä tekijänoikeuden rajoituksia. Tekijänoikeuden rajoitukset voidaan usein ymmärtää perusoikeuksien ilmentyminä. Tärkeimpinä esimerkkeinä he mainitsevat sananvapauden ja yksityiselämän suojan.

Harenko, Niiranen ja Tarkela (Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja, Porvoo 2006, s. 159.) kirjoittavat lainausoikeuden raukeamisesta. He toteavat, että oikeudenhaltijat voivat käyttää lisenssiehtoja, joissa määritellään elokuvien ja tietokoneohjelmien lainausehdot. Sitä vastoin he katsovat, että oikeudenhaltijoilta ei tarvita lupaa kirjojen ja äänitteiden lainaamiseen.

Muissa pohjoismaissa erityisesti Schovsbo ja Rosenmeier (Immateriaalret, Kööpenhamina 2008, s. 184) ovat käsitelleet tekijänoikeuden ja sopimusoikeuden suhdetta. He katsovat, että tekijänoikeuslainsäädännöllä on ollut tarkoitus säätää pakottavasti tekijän ja teoskappaleen omistajan oikeuksien tasapainosta. Tasapainoa ei voi yksipuolisesti muuttaa. Sitä vastoin he katsovat, että sopimukset voivat päteä yksittäisissä tilanteissa. Suoritusvelvollisuuden rikkomisesta voi seurata vain sopimusoikeudellisia seurauksia. Joka tapauksessa he korostavat, että kirjakauppojen myymien kirjojen eteenpäin myymistä ja lainaamista ei voi yleisesti kieltää. Vastaavasti tanskalainen Schønning (Ophavsretsloven med kommentarer, 1998, s. 268–269) on esittänyt, että yksipuolinen sopimusehto, joka kieltää kirjan lainaamisen kirjastosta, ei estä kirjan lainaamista.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kun painetut standardit on oikeudenhaltijan suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, kirjastoilla on Tekijäl 19 §:n nojalla oikeus antaa ostamansa painettuja standardeja koskevat teoskappaleet lainaksi yleisölle.

Asiassa ei ole riitaista standardien teostaso asianosaisten kesken, eikä tekijänoikeusneuvosto sen vuoksi ota kantaa teoskynnyksen ylittymiseen.

Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa sopimusten tulkintaan.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Anniina Huttunen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Mika Enäjärvi, Tuula Hämäläinen, Satu Kangas, Martti Kivistö, Mari Lampenius, Ilmo Laevuo, Elina Mäntylä, Kirsi-Marja Okkonen, Anne Salomaa ja Aku Toivonen.